

Maróti Andor

A felnőttoktatás minőségi fejlesztéséről

A felnőttoktatás nem lehet pusztán állami, önkormányzati feladat, de nem válhat tisztán profitkereső vállalkozások tevékenységévé sem. A társadalmi szervezetek tevékenységének fokozásával a felnőttoktatásnak ösztársadalmi üggyé kell válnia. Ennek egyik feltétele a felnőttoktatás jogi szabályozása, a felnőttoktatási törvény megalkotása.

Ahhoz, hogy a felnőttoktatás fejlesztéséről bármit is mondjunk, előbb fel kell ismernünk azt, hogy a helyzete megváltozott és újszerű feladatokat kell megoldania. A legfontosabb, amit megállapíthatunk: többé már nem a gyermek- és ifjúkorban elmulasztott tanulás hiányát hivatott pótolni, hanem szerves része a gazdasági, politikai átalakulásnak, és közvetlenül kapcsolódik a személyes élet problémáinak megoldásához. Nem korlátozódik a kevésbé képzettek tanítására, noha az iskolázottsági szint emelkedésével ez a feladat továbbra is megmarad. A felnőttoktatás súlypontja azonban áttolódik a *szaktudás korszerűsítésére*, a *gazdasági vezetők* (menedzserek) és a *vállalkozók kiképzésére*, a *munkanélküliek átképzésére* és olyan szükségletek kielégítésére, amelyek ma már a műveltség nélkülözhetetlen elemeinek tekinthetők. Olyan ismeretekről van szó, mint számítógép-használat, vagy az idegnyelv-ismeret. S ha azt is felismerjük, hogy az ifjúkorban megszerzett tudás a gyorsuló változások miatt korunkban folytonos megújításra szorul, akkor az is érthetővé válik, hogy a felnőttoktatás egyik jellemző területe a *diplomások továbbképzése* lesz.

A társadalom minden rétegére kiterjedő szerepe miatt a felnőttoktatás a társadalmi változások fontos tényezője lehet, amennyiben elfogadjuk, hogy e változások eredménye elsősorban az emberek felkészültségén múlik.

A felnőttoktatás és a gazdaság

Különösképp érzékelhető ez az összefüggés a gazdaságban. Hatékonyasága és versenyképessége *minőségváltást* feltételez, a bonyolultabb feladatok *szélesebb látókört* és *nagyobb önállóságot* tesznek indokolttá. Ezzel együtt mindinkább felismerhető az a tendencia, hogy megváltozik a szakmai képzettség szerepe is. Egyre több területen válnak nélkülözhetetlenné bizonyos *személyes tulajdonságok*, például a kezdeményezőképeség, a rugalmas helyzetfelismerés, a problémaérzékenység és problémamegoldás, a megbízhatóság, a kreatív gondolkodás, a tárgyalóképesség, a kooperációs készség. A szakképzés jelenlegi rendszere nem készít fel minderre, sem ismeretközpontúsága, sem prakticitásusa miatt nem is tartalmaz ilyen irányultságot. Pedig a munkanélküliek elhelyezkedési nehézségei figyelmeztethetnének: a munkaképesség többé nem korlátozható a szakismeretekre és a szokványos feladatok sokszor megismételhető gyakorlati megoldására.

Ha igaz az, hogy korunk gazdaságára a gyakorlati változás jellemző, akkor az új helyzetekben való *eligazodás* képessége és a *szaktudás megújítására* való hajlandóság követelménnyé válik. Ma az ifjúkorban megszerzett szakmai képzettség mind több területen már csak az induláshoz elég. Ha valaki szakmája változással nem tud lépést tartani, folyamatosan nem képezi magát, tudása hamar

használhatatlanná válik. S megtörténhet, hogy a szakma egyszer csak megszűnik úgy, hogy a régi képzettséget másféle szakképzettséggel kell felcserélni. Ezért a szakmaváltásra is fel kell készülni, s ha azt szeretnénk, hogy az átállás során a régebbi tudás egyes elemei is hasznosíthatóak legyenek, eleve ajánlatos *komplex* (összetett) szakutadást szerezni, hogy azon belül többféle munkavállalási lehetőségünk legyen.

Ebből is látható, hogy a felnőttoktatás funkcióváltása feltételezi a fiatalabb korosztályok „nappali tagozatos” képzésének átalakítását. Az előbb jelzett problémából következik, hogy indokoltnak látszik kezdetben a túlzott specializáció helyett szélesebb alapokat adni, s azután az *aktív életkor egészére kiterjedő továbbképzési rendszerrel* biztosítani a szűkebb munkaköri feladatokra felkészítő képzést. A szakképzés eszerint már csak a rendszeresen megújuló továbbképzéssel lesz életképes, és ez egyaránt érvényes a diplomás értelmiségi pályákon és a fizikai munka egyes területein. A szakképzés idejének meghosszabbításával érhető el, hogy a képzettség rugalmasan igazodjék a gazdaság változásaihoz, s mind több embernek kínáljon lehetőséget arra, hogy megtalálja az új helyzeteknek megfelelő munkaalkalmakat.

A nappali tagozatos oktatás átalakítása más vonatkozásban is időszerű. Ha azt akarjuk, hogy a tanulás, művelődés a felnőttkorban is folytatódjék, akkor erre már a fiatalokat is fel kell készíteni. Mindenekelőtt azzal, hogy az *iskola ne csak véglegesen lezárt információkat adjon*, amelyeket elég tudomásul venni. Mutassa be a jelen megoldásra váró problémáit, s így érzékeltesse, hogy a változás nemcsak a múltra jellemző. Ha az iskola továbbra is kerülné a jelen megoldatlan problémáinak megismertetését, abban a hitben, hogy nem lehet tanítani azt, amire a tudomány még nem adott „végleges” magyarázatot, olyan fiatalokat nevelne, akikben a *problémaérzékenység és a problémamegoldás igénye és készsége nem fejlődik ki*.

Ezzel kapcsolatban el kell oszlatnunk egy közkeletű tévedést. Külföldi példákra hivatkozva gyakran állítják, hogy az oktatás nagyarányú fejlesztése előfeltétele a gazdasági fejlődésnek. Ez önmagában igaz, de nem úgy, ahogy ezt az összefüggést sokan értelmezik. Szerintük ugyanis a gazdaság dinamizmusa az eddiginél *jóval több* tudást kíván. Csakhogy a gyakorlat ezt – egyes területektől eltekintve – *kevésbé igazolja*. Ennek köszönhető, hogy az oktatás nagyobb támogatását sürgetőket az ellenvéleményen levők – akik inkább fordított összefüggést látnak e két terület között – idealizmussal és utópizmussal vádolják, arra hivatkozva, hogy a javaslataik nincsenek összhangban a valóság igényeivel. Ezért hangsúlyoznunk kell, hogy a gazdaság fejlesztése nem több tudást, inkább *másféle tudást* követel, amelynek a korábbival összevethető magasabb szintje *nem mennyiségi, hanem minőségi* vonatkozásban ragadható meg. Bonyolultabb feladatok és nehezebben áttekinthető összefüggések jelzik ezt a változó minőségi követelményt. Ennek fejlődési iránya a mechanikus rutint, sablonos munkát fokozatosan felváltó öntevékenység felé mutat, amelynek nélkülözhetetlen eleme az új lehetőségek és követelmények felismerése, az alternatívák összehasonlítása és a közöttük történő választás, általában az önálló döntés képessége, és ha szükséges, az elért eredmények helyesbítése, a cselekvés módjának átalakítása, a korábbi szintek meghaladása. Természetesen e követelmények a különböző munkanemekben eltérő intenzitással jelennek meg, de egészében érzékelhető, hogy itt az eddigi gyakorlattal szemben *másféle felkészültség válik szükségessé*.

Közélet, politikai kultúra – felnőttoktatás

Szinte közhely már, hogy társadalmi átalakulásunknak a demokratikus viszonyok megteremtéséhez és megerősítéséhez kell vezetnie. A demokráciáról azonban sokszor egymásnak ellentmondó homályos elképzelések élnek a köztudatban. Egyesek szerint a diktatórikus politikai irányítás megszüntetése automatikusan megvalósítja a demokráciát, mások viszont úgy vélik, a demokrácia csak hosszabb folyamat eredményeként valósulhat meg, amikor a társadalom többségének valószínű beleszólása lesz a közügyekbe. (Nemcsak a választások idején és arra szűkítetten.) Bár ez utóbbról megállapíthatjuk, hogy közelebb jár az igazsághoz, az is megállapítható, hogy ez az álláspont sem mond semmit sem arról, hogy a „beleszólás” hogyan is valósulhat meg a gyakorlatban. Arról nem is szólva, hogy a „beleszólás” hogyan is valósulhat meg a gyakorlatban. Arról nem is szólva, hogy a többségi vélemény mindig egybeesik a társadalmi többség objektív érdekeivel.

Mindezek a kérdések csak a politikai kultúra segítségével válaszolhatók meg jól. Ez a kultúra persze nem csupán politikai tájékozottság, még kevésbé a pártpolitikai szándékok és tevékenységek ismerete. A politikai kultúra elsősorban a magatartás és a gondolkodás érettsége, amelyben él a tolerancia (a türelem) a más véleményen levőkkel szemben, az irántuk szükséges empátia (a helyzetükbe való beleélés képessége), a vitákban uralkodó konstruktivitás (a valamennyi véleményben található pozitív elemekre való építés készsége) és a konszenzus (a megegyezés) keresése.

A demokrácia lényege valójában az állampolgárok tevékeny közéleti részvételében keresendő. Ez három területen lehetséges: a helyi, lakóterületi közügyek, a szakmai érdekképviseleti testületek és a nem szakmai jellegű társadalmi szervezetek vonatkozásában.

Főlöszleg talán külön bizonyítani, hogy az állampolgárok öntevékeny szervezetei sem működhetnek jól politikai kultúra nélkül. A politikának is megvan a maga elméleti, módszertani alapja, ami feltétele a kívánatos színvonalú közéleti társadalmi cselekvésnek. A rendszerváltás teljesen felszámolta nálunk a korábbi évtizedek politikai oktatását, megszüntette intézményeit, ahelyett, hogy átalakította volna. Az egyetlen ideológiát és a hivatalos politikát szolgáló tartalom helyébe az ideológiai-politikai pluralizmust állíthatta volna, mégpedig úgy, hogy a hatalomhoz való kritikátlan alkalmazkodás helyett az önállóan gondolkodó állampolgárok demokratikus közéleti tevékenységét segítse elő. A polgári demokráciákban mindennél megtalálható ez. Előbb-utóbb a mi felnőttoktatásunknak is fel kellene számolnia az itt mutatkozó hiányt. S bár ez a politikai képzés nem zárja ki a pártok ilyen irányú kezdeményezéseit sem, a politikai műveltség fejlesztésének főként „pártok felett állónak” kell lennie, elsősorban a helyi közéletiség szolgálatát vállalva. Újában egyes népfőiskolák megtették már az első lépéseket ennek érdekében, megjelentek egyes oktatási szervezetek felhívásai is az önkormányzati tisztségviselők képzésére. Mindez biztató jelenség, de a feladat jóval szélesebb körű. És nem hagyható a tájékoztatás kizárólag a tömegkommunikációra, már csak azért sem, mert a sajtó, a rádió, a televízió műfaji sajátosságai miatt sem képes alaposabb tudást adni még akkor sem, ha bizonyos témákra újra és újra visszatér.

Az életmód minőségének fejlesztése

A felnőttoktatás hagyományosan osztódott szakmai és nem szakmai jellegű programokra. Az utóbbról sokáig uralkodott az a nézet, hogy a szellemi kultúra

eredményeinek népszerűsítése, illetve a tudományos ismeretek terjesztése a feladat. A résztvevők érdeklődése azonban csakhamar kiterjedt az életmód problémáira is; igény támadt az egészséggel, a családdal, a gyermekneveléssel, a környezetvédelemmel, a lakáskultúrával, az önismerettel kapcsolatos témák iránt. Az érdeklődés ellenére is jobbára alkalmiak maradtak ezek a témakörök, a tervezők és a szervezők részéről nem rendeződtek koncepcionális egységbe, holott felismerhető lett volna, hogy az életmód és a magatartás kulturáltsága az általános műveltség lényeges része. S ha a kultúrát a maga tág értelmében fogjuk fel, akkor érthető, hogy a legtöbb ember számára a kultúra *funkcionalitásában* lesz vonzó és elsajátítható, a mindennapi gyakorlatban segítséget adva a problémák megoldásához, az életmód minőségi fejlesztéséhez.

A „hétköznapi kultúrája” a témák sokaságát kínálja a felnőttoktatás számára, ezzel széles körű érdeklődést vált ki, különösen akkor, ha az ezzel foglalkozó programok eljutnak a *személyes tapasztalatok és problémák* megbeszéléséhez, s nem maradnak meg az általános szentenciák kinyilatkoztatásánál. A felnőttoktatásnak e téren össze kellene kapcsolódnia a *tanácsadással* és a *közhasznú tanfolyamok gyakorlatával*, vagyis az ismeretek átadásán kívül azok feldolgozásában és alkalmazásában is segítséget kellene nyújtania. S minthogy az ismeretek feldolgozása a készségek, jártasságok, képességek szintjének fejlesztését feltételezi, a felnőttoktatásnak olyan módszereket kellene alkalmaznia, amelyek a résztvevők aktív közreműködésére építenek.

Fel kellene ismernünk, hogy a műveltség szerves része az életmód kultúrája, s ezt szisztematikusan kell fejleszteni a társadalom mind szélesebb körében. A tudományok és a művészetek elsajátítása nem tud széles körben igénygé válni. Az élet minőségének javítását célzó gyakorlatnak viszont van ilyen esélye, és ha az iskolai oktatás ebben egyelőre keveset tud adni, a felnőttoktatásnak annál inkább kellene e hiányt pótolnia. Már csak azért is, mert az *életmód és a magatartás kulturáltsága* valójában a *műveltség alapja*.

A gondolkodás fejlesztése és a korszerű tudás karaktere

Az iskolai oktatás – a reformkísérletektől eltekintve – következetesen ragaszkodik ismeretközpontúságához, s a tantárgyakra osztott tananyag tanítását tekinti fő feladatának. A felnőttoktatás – még iskolán kívüli, tanfolyami keretei közt is – ugyancsak a szükségesnek vélt információk közvetítését vállalja, abban a meggyőződésben, hogy a tudás az ismeretek „*birtoklásával*” jön létre. A „*birtoklás*” azonban e *felfogás szerint* annyit jelent, hogy *tudunk valamiről, amit ha kell, el is tudunk mondani, meg tudunk ismételni*. Jó esetben alkalmazni is képesek vagyunk a gyakorlatban. Hiányzik azonban ebből a felfogásból az, hogy a megszerzett ismereteket be kell építeni gondolkodásunkba, magatartásunkba, élettevékenységünkbe, mégpedig úgy, hogy *alkotó módon* legyünk képesek azokat más információkkal kapcsolatba hozni vagy újszerű helyzetekhez igazítva hasznosítani.

Nem véletlen, hogy a tanulást az ismeretek „*birtoklásaként*” felfogó meggyőződés legfeljebb véletlenszerűen járul hozzá a gondolkodás fejlődéséhez. S azzal, hogy a tanulásban az *emlékezetet* tartja a legfontosabb feltételnek, a műveltségnek csak a látszatát adhatja meg, már csak a gyakorlati élettől való távolsága és a „*tudás*” verbális jellege miatt is. Erről ugyan igazolásként el lehet mondani, hogy az emberi szellem fejlettsége mindennél fontosabb, a baj csak az, hogy ez a

„fejlettség” az önállótlan gondolkodással társul, véelve, hogy a „nagy emberek” alkotásainak ismerete az „egyszerű” embereket is bekapcsolja a kultúrába.

Ha a tanuláshoz ezt a modelljét történelmileg vizsgáljuk, kiderül, hogy a forrása az ősi mítoszokra vezethető vissza. Ezek szerint ugyanis az ember csak akkor cselekszik helyesen, ha azokat a magatartásmintákat és életértékeket követi, amelyeket az idők kezdetén az istenek, a héroszok alakítottak ki, vagyis a hagyományokat követő ember csak akkor éri el élete teljességét, ha őket utánozza, feladva önállóságát.¹ Nyilvánvaló, hogy ezt a meggyőződést a primitív közösségekben az is erősítette, hogy a kollektivitás erős kötelékei miatt nem volt lehetőség a közösség normáitól való eltérésre, a lehetőségek egyéni megítélésére. De ehhez járult hozzá az is, hogy a hagyomány szolgálja a változások hiányával járt együtt, s az emberek törekvése arra irányult, hogy minden lényeges változást megakadályozzanak a közösség életének kiegyensúlyozottságát féltve.²

Ha napjaink a *felgyorsuló változásokkal* jellemezhetjük, s a társadalmi lét fokozódó differenciáltsága miatt az *individualizálódás* sem mellőzhető, akkor fel kell ismernünk azt is, hogy a tanítás-tanulás sem maradhat meg a régi életfelfogásból származó modell követésénél. A változtatást a felnőttoktatás sajátosságai is megkövetelik.

E sajátosságok a felnőttoktatás szakirodalmában már jó ideje megtalálhatók. Nálunk azonban még ma sem eléggé ismertek, elsősorban azért, mert a felnőttoktatásban dolgozók többsége nem is kapott ilyen irányú speciális képzést, s mert a felnőttoktatás elmélete és módszertana önálló folyóirat és könyvkiadás hiányában nem indult meg. Ezért érdemes számításba venni legalább vázlatosan, hogy melyek azok az *alapelvek*, amelyek más országokban már meghatározzák a felnőttoktatás gyakorlatát.

A legfontosabb, ami az ifjúság iskolai nevelésétől eltérően a felnőttek tanítását és tanulását meghatározza az, hogy függőség helyett *önirányításnak* kell érvényesülnie. Együtt jár ezzel, hogy a felnőttoktatás minden szintjén tanár és tanítvány közt *egyenrangúságon alapuló partneri viszony*nak kell érvényesülnie.³ E szükséglet a *felnőtt társadalmi szerepéből* adódik. Egy demokratikus társadalomban a munkamegosztás és a társadalmi rétegzettség minden szintje egyenlő jogú embereket köt össze, még ha a tevékenység társadalmi értéke és önállósága nem is feltétlenül azonos.

Ugyanilyen fontos elismerni, hogy a *felnőttet tanulásra társadalmi szerepe és életmódjának problémái készítetik*. A felnőtt akkor tanul, ha *szüksége van rá*, s az életében jelentkező problémák megoldása már nem lehetséges meglévő tapasztalata és tudása alapján.⁴ Ebből következik, hogy a felnőtt igényli a tanultak alkalmazását. S minthogy minden ember helyzete más, a felnőttek elvárják, hogy a „tananyag” igazodjék helyzetükhöz, a *tanítás lehetőség szerint legyen individualizált, személyre szabott*.

Látszólag ellentmond ennek az, hogy a felnőttek a tanulásban szívesen vállalják az *együttműködést* társaikkal, ahogy azt a munkában is megszokták. A gyermekek tanítására berendezkedő iskolában a tanulók közt versenyszellemet igyekeznek kialakítani. Minden tanulónak egyéni teljesítményt kell nyújtania, a

¹ *Mircea Eliade*: Az örök visszatérés mítosza. Bp., 1993.

² *Murányi Mihály*: Vallás és illúziók. Bp., 1974.

³ *Malcolm S. Knowles*: Modern practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy. New York, 1980.

⁴ *Loránd Ferenc*: Az önképzés igényének és képességének fejlesztéséről. Kultúra és Közösség. 1975. 2-3. sz.

társaiknak adható segítség tilos, és büntetik is. (A sűgást, a másik dolgozatának a másolását.) Az osztályozással tudatosítják a teljesítmények eltérő értékét, s az a jó tanuló, aki az átlaghoz képest kiemelkedő teljesítményt produkál.

Az ilyen *individualizált oktatás* mögött azonban a tanulóknak a tanároktól függő helyzete és a tanulmányi követelmények egyvntetűsége húzódik meg. A tanulók nem lehetnek partnerei a tanároknak, s a tananyag megtanulásában a tapasztalataik és problémáik nem játszhatnak szerepet. A tanár – az esetek többségében – nem kíváncsi a tanulók egyéni véleményére. Ezzel szemben a felnőttoktatási szakirodalom ajánlja, hogy a tanítás nagymértékben *építsen a tanulók tapasztalataira*, azt tekintse forrásnak az új felismerések kidolgozásában.⁵ Ebből következik, hogy *a tanulási folyamat tervezése is közös legyen*, mert ez erősíti a résztvevők azonosulását a tanulás céljaival, s áttételesen fokozhatja a tanulás eredményességét is.⁶

Az együttműködéssel megvalósuló tanulási folyamat fő módszerévé a *megbeszélés és a csoportmunka* válik. Ha az oktatás mégis megmarad a tanárok, előadók egyoldalú előadásánál, akkor ez csökkenti a résztvevők érdeklődését, érdekelttségét és az eredményesség rovására megy. A közös munkára építő tanulásnak köszönhető, hogy a tanulás többé nem meghatározott szövegek „megtanulása” lesz, hanem *közös problémamelezés, problémamegoldás*.

Mind ezek a normatív sajátosságok azonban alig érvényesülnek ma még nálunk, a felnőttoktatás inkább csak annyiban tér el a gyermekek és ifjak iskolai oktatásától, hogy itt – kivéve az úgynevezett formális képzés eseteit – nincs központilag kijelölt tananyag, a szervezők maguk állíthatják össze egy tanfolyam tartalmát, és a számonkérés sem oly szigorú, esetleg teljesen el is marad, a tanulás eredményét az oktatás nem ellenőrzi. Az aktív részvétel megvalósító képzés mégsem hiányzik teljesen: a gazdasági vezetők, menedzserek képzése gyakran alkalmazza a korszerű aktivizáló és együttműködést feltételező módszereket. A készségek, jártasságok és képességek szisztematikus fejlesztése azonban a hazai felnőttoktatásra többnyire nem jellemző.

Különös jelentősége van e vonatkozásban a *zárt és a nyílt gondolkodásnak*. Az előbbiben a megszokottság, a már ismert dolgokhoz való ragaszkodás az uralkodó. Jellemzi még a jelenségszinten megrekedő életszemlélet, a valóság azonosítása az érzékileg felfogható dolgok összességével. Az „itt és most” keretei közé beszorított gondolkodás természetes következménye volt annak az életformának, amelyet a helyhez kötöttség és a változások hiánya jellemezett. A zárt gondolkodású emberek ezért képtelenek megérteni azt, ami kívül esik személyes tapasztalataikon, és szembeszállnak minden újdonsággal, ami megzavarná az életről kialakított felfogásokat, annak kiegyensúlyozottságát.

Nyilvánvaló, hogy egy gyorsan változó és a távlatokat állandóan szélesítő világban másfajta gondolkodás válik szükségessé: a *nyitott gondolkodás*, fogékony-ság az újra, a változtatás lehetőségeire, a kockázatok vállalására, de benne van az érdeklődés a saját tapasztalatokon túl és a speciális képzettségen kívül eső dolgok iránt is. Jelenti a nyitottság a másik emberrel való érdemi kommunikációt, az információcserét, amelynek következtében a saját vélemény a másótól kapott

⁵ M. S. Knowles: I. m.

⁶ Ana Kravc: Andragogy. In: Lifelong education for adults. An international handbook. Ed. by Colin J. Titmus. Pergamon Press, 1989.

információkkal kombinatív módon új egységet képezhet. Ebben a gondolkodásmódban az egyén alkotó módon bánik a rendelkezésére álló ismeretekkel.

A nyitottság lényege a személyes tapasztalatok beágyazása az összefüggések szélesebb rendszerébe, a jelenségek bizonyos fokú elvonatkoztatása, a gondolkodás és cselekvés készségeinek, képességeinek a fejlesztése. Mindez megvalósíthatatlan marad, ha az oktatás nem jut túl a kulturális eredményeinek a megismertetésén.

Az a hit, hogy a műveltség és a kulturális javak széles körű terjesztésével lehet megemelni, évtizedeken át oda vezetett, hogy a sok kulturális program és a viszonylag sok résztvevő ellenére a gondolkodásmód mégis fejletlen maradt. Nem véletlenül: az ismeretek átadása nem járt együtt az elsajátítás segítésével. A kultúra elterjesztésének szándéka azt sem vette figyelembe, hogy új információt az ember csak akkor tud beépíteni a tudatába, ha van tapadási felülete: ha az új ismeret szerves kapcsolatot talál a meglévő réggel. Enélkül az ismeretek hamar kihullanak az emlékezetből. Ezért a felnőttoktatás igazán csak akkor eredményes, ha folyamataihoz az alapot az élet gyakorlati problémái adják. Ezek alapos elemzése tárhatja fel a dolgokat meghatározó körülményeket, és e vizsgálatás teremt meg az esélyt a cselekvésre vonatkozó következtetések megalapozására. E modell követése azoknak is utat nyit az elvontabb gondolkodáshoz, akik csak a gyakorlat iránt érdeklődnek, és feltételezik, hogy minden gyakorlati feladat megoldható receptszerű előírások alkalmazásával.

A gondolkodás fejlesztésének szükségességét érzékelteti azoknak a munkanélkülieknek a sikertelen képzése, akik elegendő képzettség hiányában képtelenek bármit is megtanulni. Őket a munkaerőpiac eleve képezhetetlennek és az átképzés (helyesebben: az első szakmára kiképzés) szempontjából reménytelen esetnek tekinti. A dolgozók iskolái is nehezen tudnak velük mit kezdeni, az osztályonként előírt tananyag megtanulásához gyengének bizonyulnak. Tanulni kellene őket megtanítani, de erre ma a felnőttoktatás egyetlen ágazata sem vállalkozik. Egyes szaktanfolyamok kezdetén van ugyan felzárkóztató szakasz, de ez is csak azokon segít, akik nincsenek túlságosan elmaradva, csak „kijöttek a tanulás gyakorlatából”, s ezért szoktatni kell őket a feladatok megoldásához.

Hihetnénk, hogy magasabb szinten nincs már ilyen gond, de ez nem így van. Még ha magasabb szintű képzésről van is szó, akkor is gyakran kiderül, hogy baj van az elvégzendő szellemi műveletek eredményességével, és a kudarc nem az ismerethiányból, hanem a gondolkodásmód fogyatékoságaiból (pl. a szakszövegek felszínes megértéséből, gyakori félreértéséből) adódik. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert a felnőttoktatásban erős az igény arra, hogy a lehetőség szerint minél rövidebb idő alatt lehessen valamilyen képzettséget szerezni. Az intenzív tanfolyamok ezért oly népszerűek. S itt sokszor nem annyira a cél gyors elérésének igénye húzódik meg a részvételi szándék mögött, hanem inkább az, hogy sokan sajnálnak hosszabb időt fordítani a tanulásra, mert úgy érzik, az tartós leköttöttséget jelent a szabad idő más lehetőségeinek a rovására. A képzettség gyors megszerzésének igénye azután azzal is párosul, hogy a lehetőség szerint minél kevesebb erőfeszítéssel járjon, elég legyen a foglalkozások látogatása anélkül, hogy közben feladatokat kelljen megoldani.

Ezzel a beállítottsággal szakít a mostanában terjedő távoktatás, amely a résztvevők feladatmegoldására épít. Jellemző módon azonban nálunk a távoktatás sokhelyütt úgy valósul meg, hogy a távoktatást hirdető szervezet, intézmény nem vállalkozik arra, hogy ellenőrizze, értékelje, segítse a feladatok megoldását, legfeljebb konzultációt szervez azoknak, akik szívesen hallgatnak meg szakemberektől a

témába vágó előadásokat. De az előadás nem a távoktatáshoz kapcsolódó konzultációk sajátos módszere, azokon éppenséggel a csoportos megbeszéléseknek kellene az időt kitölteniük.

A felnőttoktatás kulcsproblémája és kulcsfontosságú feladatai

Úgy tetszik, a felnőttoktatásnak ma nálunk a legfontosabb problémája: *át tud-e térni olyan gyakorlatra, amelyben a tanulás folyamata kerül a középpontba, az a problémamegoldások sorává válik, s a közreműködő szakemberek felismerik-e, hogy nem az ismeretadás az elsődleges teendőjük (az ugyanis írással vagy audiovizuális eszközökkel is megoldható), hanem az ismeretszerzés segítése.* A felnőttoktatás így válhat valóban intenzívvé, folyamatában elmélyültté s eredményességében minőséget adóvá. Ehhez azt is fel kellene ismerni, hogy a felnőttoktatás nem maradhat periférikus területe a társadalmi gyakorlatnak, még kevésbé a kulturális életnek, mert az eredményességétől függ, milyen lesz e társadalom gazdasága, közigazgatása, politikája, életmódja, kapcsolatrendszere, életvittele, sorsa.

Bár van olyan feltételezés, hogy mindebben a gyermekek oktatásának és nevelésének van alapvető szerepe, de ez a meggyőződés két lényeges összefüggést nem vesz figyelembe. Először is azt, hogy az ifjúság tanítását, nevelését felnőttek végzik, nemcsak pedagógusok, hanem szülők, nagyszülők, sőt a felnőtt környezetben élő személyek is, akik viselkedés- és gondolkodásmintákat, életmódmodelleket adnak át. A másik összefüggés: a tanulás szempontjából a legfontosabb szükségletek ma már a felnőttek életében jelentkeznek. Nemcsak a gazdaságban, hanem a közéletben, a politikában, a családok életének megszervezésében, az életfeltételek korszerűsítésében. Valaha mindehhez elég volt a tapasztalat, az elődöktől átvett, őket utánzó magatartás. Ma már ezt is tanulnunk kell, kellene. A gyorsan változó körülmények erre figyelmeztetnek. És önmagunkat csapnánk be, ha feltételezénk, amit minderről gyermekeinknek ma megtanítunk, az változatlanul érvényes lesz majd néhány évtized múlva, felnőtt életükben. Éppen ezért a társadalmi gyakorlatból adódó aktuális tanulási, művelődési szükségleteket nem lehet a gyermek- és ifjúkorra korlátozni, s az ott ható pedagógiára bízni. Ahhoz, hogy az ilyen szükségletekkel összefüggő tanulás eredménye közvetlenül beépülhessen a társadalmi praxisba, a felnőttoktatásnak meg kell újulnia. Föltehetően a következő problémák megoldásával:

- Ha elismerjük, hogy a folytonosan változó körülmények miatt a tanulásnak *az élet egészére* ki kell terjednie, akkor a felnőttoktatás *nem maradhat az oktatás-ügy járulékos eleme.* Az ifjúsági korosztályok nappali tagozatos iskolai oktatásával *egyenlő fontosságúnak* kell tekinteni, s ehhez *ki kell építeni a továbbképzés rendszerét,* de nemcsak a munkával összefüggésben, hanem a gyakorlati élet egyéb területeire is vonatkoztatva. (Egészségügyi felvilágosítás, környezetvédelem, „szülők iskolája”, állampolgári-politikai képzés, önismeret-önfejlesztés stb.)

- Ha a felnőttek tanulásától azt várjuk, hogy az *szerves folytatása legyen az ifjúkori tanulásnak,* akkor az iskola feladatává kell tenni, hogy *előkészítsen* az iskolán kívüli művelődésre és az iskolai oktatást folytató továbbtanulásra, önművelésre és kifejlessze ehhez az igényeket, készségeket, jártasságokat, képességeket.

- A felnőttoktatás átfogó szerepét csak akkor tudja betölteni, ha megfelelő *intézményhálózata* lesz, amely a felnőtt lakosság különböző rétegeinek rendszeresen és tervszerűen kínál tanulási, művelődési lehetőségeket. Nem feltétlenül kell ehhez új épületeket emelni; a meglévő kulturális intézményekben (iskolákban,

művelődési házakban, könyvtárakban, egyesületi székházakban) is működhetnek felnőttoktatással foglalkozó intézmények, szervezetek.

– A felnőttoktatás egésze *nem lehet a piaci viszonyok függvénye*. Ahogy ma állami támogatást kap a munkanélküliek átképzése, úgy mindazon szükségletek anyagi támogatásáról *gondoskodni* kell, amelyek az értelmes emberi élet tartozékai. Jogosan állapíthatjuk meg, hogy ma már nemcsak a gyermekek alap- és középfokú oktatása ösztársadalmi szükséglet, de a felnőtt lakosság képzésének bizonyos vonatkozásai is azok. Ez jóval több, mint szakmai továbbképzés és átképzés, hiszen az ember nemcsak munkaerő. *A család és a helyi közösségek élete* ugyancsak tartalmaz tudásszükségletet, az itt jelentkező problémák megoldása nem maradhat véletlenszerű, mert a problémák megoldatlansága és az ellentmondások kiéleződése zavarja a társadalmi együttműködést. Ezért az említett problémakörökhöz kapcsolódó tanulási szükségleteknek éppoly támogatást kell kapniuk, mint a munkával összefüggőeknek. Az anyagi támogatásra szoruló szükségletek sorából nem maradhat ki az *egészségvédelem* sem, mind testi, mind pszichikai értelemben. Az eddigiekhez képest jóval erőteljesebben kell foglalkozni az *ökológiai szemlélet* kialakításával, mind a természeti, mind pedig a társadalmi környezet kultúráját illetően. Ez utóbbi magába kell hogy foglalja a tárgyi környezet ápoltságát éppúgy, mint az emberi kapcsolatok megjavítását.

– A felnőttek tanulása nemcsak ismeretadó oktatás és készségfejlesztő képzés. Ugyanilyen fontosságú a *tanácsadó hálózat* kiépítése a személyes életvitel problémáihoz kapcsolódva. Nyilvánvaló, hogy ennek széles körű tematikával kell dolgoznia, az élet sokféle vonatkozására kell irányulnia. A tanácsadáshoz tartozhat az *önművelést segítő szolgáltatás* is, elsősorban a könyvtárakhoz kapcsolódva. Hogy ez jól ellátott legyen, fel kell eleveníteni a korábban jó eredménnyel működő ismeretterjesztő könyvkiadást, és rendszeres támogatásban kell részesíteni az ismeretterjesztéssel foglalkozó lapokat.

– Annak érdekében, hogy a felnőttoktatás minőségi tekintetben is fejlődjék, s a benne dolgozók munkája elméleti és módszertani vonatkozásban megalapozottá váljék, *meg kell kezdeni a felnőttoktatási szakirodalom legjelentősebb műveinek kiadását* könyvsorozat formájában. (Itt rendkívül nagy a lemaradásunk a külföldi szakirodalom megismertetésében.) Ugyancsak meg kell teremteni egy *felnőttoktatási szaklap* kiadásának anyagi feltételeit.

– Minthogy a civil társadalom fejlesztése összefügg az állampolgárok közéleti aktivitásával és közéleti kultúrájának színvonalával, *a felnőttoktatásnak mind nagyobb mértékben kell épülnie az állampolgárok önkéntes, kezdeményező és cselekvő részvételére*. Ebben nagy szerepük van a különböző egyesületeknek, társadalmi szervezeteknek. A felnőttoktatás tehát nem lehet pusztán állami, önkormányzati feladat, de nem válhat tisztán profitkereső vállalkozások tevékenységévé sem. A társadalmi szervezetek tevékenységének fokozásával a felnőttoktatásnak *össztársadalmi üggyé* kell válnia. Ennek egyik feltétele a felnőttoktatás jogi szabályozása, a felnőttoktatási *törvény* megalkotása.